

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції

**«СУЧАСНИЙ СТАН БІОСФЕРИ У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ
АКАДЕМІКА ВОЛОДИМИРА ВЕРНАДСЬКОГО В
КОНТЕКСТІ ТЕХНОГЕННИХ ЗАГРОЗ»**

01 травня 2025 року

ПОЛТАВА-2025

3. Шуль У. А. Епідеміологічні особливості гарячки Західного Нілу та оптимізація системи епідеміологічного нагляду на ендемічних територіях: дис. ... канд. мед. наук : 14.02.02. Львів, 2017. 163 с.

НЕЗВИЧАЙНА ЖІНКА: ДО 165-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ НАТАЛІЇ ВЕРНАДСЬКОЇ (1860 – 1943)

¹Халимон О. В., ²Самородов В. М.

¹Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського

²Полтавський державний аграрний університет

П'ятдесят шість щасливих років єднали Володимира Івановича Вернадського з дружиною Наталією Єгорівною. Про нього написано чимало статей і книжок. Що ж до неї, то це звичайна констатація – була дружиною геніального вченого. І тільки. Як мало і як багато. Тільки ставши дорослими, діти Вернадських оцінили життєве кредо своєї матері. «Вона була досить незвичайною жінкою, величезної сили духу і любові», – так написала про Наталію Єгорівну донька Ніна уже в зрілі роки [4]. Чи не дуже висока та суб'єктивна ця оцінка? Відповідь на дане запитання й намагаються розкрити автори, адже привід для цього слушний: у 2025 р. виповнюється 165 років від дня народження Н. Є. Вернадської.

Наталія Єгорівна походила з дружньої багатодітної родини, старовинного козацько-старшинського роду Старицьких [2]. У її батьків було восьмеро дітей (троє синів і п'ять доньок) [2]. Наталія – найстарша серед сестер. У різних джерелах дата та місце її народження подаються по-різному. За одним із них вона народилася 23 листопада 1860 у с. Валковні Полтавської губернії [5], за іншим – 21 грудня 1860 р. у Тифлісі [2]. Автори вважають найбільш вірогідною першу із дат, адже саме її вказав В. І. Вернадський у листі до В. Л. Модзалевського 29 березня 1904 р. [3]. Дитячі та юнацькі роки Наталія провела в Грузії, де тоді служив її батько Єгор Павлович (сенатор, голова Тифліської Судової Палати), там же закінчила пансіон. До Полтави Старицькі переїхали 1891 р. і оселилися на вулиці Інститутській [2]. В особистому фонді В. І. Вернадського збереглося декілька зошитів Н. Є. Старицької, що містять конспекти наукових робіт з історії, політекономії, історії німецької літератури [2]. Вони свідчать про широту та серйозність інтересів їх власниці. Крім групи з вивчення народної літератури, Наталія Старицька входила до Товариства з забезпечення коштами Вищих жіночих курсів, до Комітету письменності та Комітету при Тверському опікунстві бідних тощо. Дівчина привертала до себе увагу внутрішньою чарівністю, начитаністю, широтою світогляду, самостійністю міркувань, знанням трьох іноземних мов. У гурток Наталія внесла риси особистого характеру – доброту, а також літературний смак, спостережливість, жагучий інтерес до життя. Зовнішньою красою не вирізнялась, проте мала чисту, світлу душу. Вона була середнього зросту, мала густе русяве волосся, сірі очі

[5]. Серйозна, задумлива, скромна, наче непомітна. Насправді в ній приховувалася внутрішня сила і навіть пристрасність. До зустрічі з Н. Є. Старицькою Володимир Вернадський вважав, що немає в світі такого почуття, яке не можна було б перебороти. Та зустріч ця все змінила. Вона відбулася взимку 1885 р. [4]. Вперше молоді люди побачились на зборах гуртка з вивчення літератури для народу, що пізніше переріс у студентське товариство «Братство». Його головним гаслом були слова: «Працой якомога більше, витрачай на себе якомога менше, на нестатки інших дивись як на свої» [4]. Молоді люди займались перекладами іноземних книг, комплектуванням і розсиланням у провінції бібліотечок літератури для народу. Один із друзів В. І. Вернадського Іван Гревс згадував, що у гурток Н. Є. Старицька внесла «... живі і привабливі рисочки особистого характеру, тонку жвавість і доброту, літературні смаки, спостережливість, палкий інтерес до життя» [2].

Наталія припала до душі молодому В. І. Вернадському і залишилася у його серці назавжди. Кохання захопило його, надало нових сил. Він відчув, що не уявляє своє подальше життя без Наталочки. Саме так, на український манер із того часу став називати свою суджену Володимир. У травні 1886 р. він освідчився дівчині і запропонував стати своєю дружиною. Наталія зізналася юнаку: «... я могла зразу говорити з вами як із старим другом, який все зрозуміє і всьому буде щиро співчувати...» [2]. Та, незважаючи на це, вона не відразу дала згоду на шлюб. Її непокоїла різниця у віці (була старшою за свого обранця на два роки), та ще й вважала себе невродливою. У відповідь почула: «Боже мій, Наталю! Яке це має значення? Я вас кохаю, Наталю, і ми будемо щасливі» [4].

Остаточне вирішення питання відклали до осені, коли родина Старицьких повернеться з відпочинку, а до того часу Володимирі було дозволено писати листи, що він і робив щодня. В одному із них він підкреслював, що справжнє кохання можливе тільки раз у житті, адже: «Кохання – почуття цілісне, воно не передбачає жодних угод, жодних поділів» [4]. В особистому фонді В. І. Вернадського збереглося 1586 листів до нареченої, потім дружини за період від 1886 по 1940 рр., тобто більше, ніж піввіку [5]. Наталія Єгорівна протягом усього життя була його найближчим і найщирішим кореспондентом. Їй Володимир Іванович довіряв усе: і подробиці наукового експерименту, і сумніви в самому собі, і розчарування в людях, і нові найскладніші наукові чи філософські узагальнення. Листування переповнене ніжними почуттями. «Дорога, рідна моя, золота, моє щастя, моя Туся, Натуся, Наталочка» – ці пестливі слова є в кожному листі. У 1886 р. 23-річний В. І. Вернадський під впливом палкого кохання до майбутньої дружини навіть написав новелу «Усе для Вас» – єдиний свій художній твір. Згодом, у червні 1886 р. Володимир зазначає: «... тільки думка про Вас збільшує, підсилює мою діяльність, мою енергію, моє бажання і здатність до роботи. Без Вас я залишуся нікчемою, проте я відчуваю, що при Вашій підтримці, при участі я спроможний буду зробити що-небудь...» [4]. А ось

зізнання у 1892 р.: «Сьогодні 6 років нашого весілля... Ці шість років – такі гарні роки» [2]. Проживши разом чверть віку, він писав (1911 р.): «Моя дорога Натусю – завтра 3 вересня – 25 років нашого дорогого мені, близького життя. Я не люблю річниць і ювілеїв..., та мені хотілося б у цей день бути поблизу тебе, моєї рідної, палко коханої...» [2].

9 червня 1886 р. відбулося знайомство нареченої з родиною Вернадських, а через 3 місяці, 3 вересня, вони одружилися і прожили разом щасливе життя, сповнене коханням, взаємною повагою та розумінням. В. І. Вернадський швидко влився у велику, дружну родину Старицьких, простий уклад життя якої був близький його серцю. Про це вчений писав: «Я увійшов найтіснішим чином у всю родину Наталії – Старицьких... Сергій Іванович Зарудний [дядько Н. Є. Старицької] сміючись говорив Наталії: «Звідки ти вибрала собі такого Старицького, як Володимир» [4]. З новими родичами у В. І. Вернадського склалися теплі і щирі стосунки, особливо з тестем – Єгором Павловичем. Тож не випадково свого первістка молоде подружжя назвало на його честь Георгієм (Єгором). Після смерті Є. П. Старицького В. І. Вернадський надрукував некролог, у якому високо поцінував заслуги тестя: «Кому доводилось близько з ним спілкуватися, збереже до кінця життя його образ – образ людини, яка не шукала у житті особистої вигоди, постійно відчувала громадянський обов'язок...» [2]. Теплими словами згадує Володимир Іванович і свою тещу: «Мила і дорога старенька Марія Іванівна – маленька..., сповнена оригінальним і великим «Я»...» [2].

Наталії Єгорівні Старицькій судилося стати дружиною людини такого масштабу, як В. І. Вернадський, з його могутнім інтелектом, безперервним прагненням до морального вдосконалення, цілеспрямованістю, самовідданістю у роботі, активною громадською діяльністю. Жінка виявилася гідною свого призначення. Вона жила інтересами чоловіка, з притаманним їй розумом і тактом. Створила саме ту сімейну атмосферу, що якнайкраще сприяла прояву неординарної особистості її чоловіка. Наталія Єгорівна стала турботливою дружиною, помічницею в роботі, підтримкою у важкі хвилини. Її доброта, чуйність, вміння зрозуміти та вислухати кожного приваблювали багатьох. Чимало людей приходили до неї як до щирого друга, бо вона була уважним слухачем і мудрим радником. Саме від матері донька Ніна успадкувала інтерес до людей і стала пізніше лікарем-психіатром. У Наталії Єгорівни було своє коло друзів, власні інтереси, проте духовна близькість із чоловіком була настільки великою, що життя один без одного вони не уявляли. Всіх, хто знав цю родину, зворушувало до глибини душі їх подружнє життя. Йому було притаманне те, що становить людське щастя: глибока духовна близькість, велике взаємне кохання, повне розуміння одне одного, спільність інтересів, взаємна турбота про дітей і дім.

Цінуючи час, Володимир Іванович дбайливо ставився до робочого режиму. Дотримання його лягло в основному на плечі дружини. Простий і по-діловому розмірений побут родини вона вела з дивовижним тактом і

навіть талантом, створюючи Володимиру Івановичу всі зручності у роботі і сприятливі умови для фізичного та морального відпочинку. Наталія Єгорівна була невтомною помічницею чоловіка, хранителькою його кабінету, де всі речі мали власне місце, як прилади у зразковій лабораторії. Поки в ужиток учених не ввійшла друкарська машинка, вона ретельно переписувала рукописи В. І. Вернадського з усіма складними формулами, редагувала лекції та статті і навіть робила фотоілюстрації до окремих його робіт. Її праця, почасти непомітна, стала знаковою у забезпеченні комфортного життя Володимира Івановича. Тому не випадково він у присвяті до своєї фундаментальної монографії «Біогеохімічні нариси», що побачила світ у 1940 р., назвав дружину невтомною помічницею у роботі, яка «неухильно відносилася до життя, як до справи любові до людей і до вільного пошуку істини» [4]. Наталія Єгорівна дуже багато читала, особливо любила філософську та художню літературу. Вона вдосконалювала знання французької та англійської мов заради чоловіка, бо робила для нього чимало перекладів, а також допомагала у листуванні з іноземними кореспондентами. Подружжя Вернадських належало до когорти людей, які прагнули своєю працею приносити людям користь.

Плинув час, у родині крім сина Георгія (Гулі) народилася донька Ніна. Життя сім'ї будувалось на взаємоповазі та повній довірі. Двері в кімнату матері та кабінет батька були завжди відчинені для дітей. Подружжя жило дружно, без суперечок, на дітей ніколи не підвищувався голос. Згадуючи батьків, Ніна Володимирівна писала: «у нас у родині завжди було так багато любові! Батько був для мене всім» [2]. Проте важлива роль Наталії Єгорівни теж підкреслювалася: «Вона була безмежно скромна... Та, якби не вона, хто знає – досяг би батько того, чого він досяг. Вона була його генієм, його хранителем і його совістю. ...вона завжди підтримувала міцність його духу» [4]. У сім'ї панували любов, довіра, розуміння.

Справжнім ударом долі стала для Володимира Івановича несподівана хвороба і раптова смерть дружини в ніч з 2-го на 3-є лютого 1943 р. Навіть про улюблену роботу у цей час вчений говорить, що він «не машинка» і без моральної підтримки жити не може. Осиротілий В. І. Вернадський знаходить розраду в творчій діяльності – невпинній і напруженій. На п'ятий день після втрати дружини він знову повертається до науки, з величезним творчим піднесенням береться за закінчення книжки про симетрію для відправлення її до видавництва. Він пише на початку твору присвяту Наталії Єгорівні, де зазначає: «Цей синтез моєї наукової роботи і думки ... присвячую пам'яті мого безцінного друга, моєї помічниці у роботі ..., людині великої духовної сили і вільної думки, діяльної любові до людей...» [2]. Таким чином, найголовніша з усіх робіт вченого стала одночасно і духовним пам'ятником вірній дружині.

Н. Є. Вернадська похована в Боровому (Казахстан) на місцевому цвинтарі. Так закінчився життєвий шлях жінки, яка присвятила своє життя великому науковцю і стала для нього моральною опорою, надійною

підтримкою у всіх труднощах і перипетіях. За власним висловом В. І. Вернадського, їх спільне життя, що тривало майже 56 років, було прожите «душа в душу, думка в думку» [4]. Академік Л. С. Берг, виступаючи на поминальному траурі спочилої Наталії Єгорівни проголосив: «... це була свята людина, така як і її чоловік ... Володимир Іванович, з яким вона прожила 56 років. Якби усі люди були такі ж самі, як це подружжя, то не прийшлося би говорити про грішну землю...» [1].

Троюрідний брат В. І. Вернадського – видатний письменник-демократ В. Г. Короленко влучно відзначив, що головною сутністю чоловіка є ставлення його до любові та жінки. Тож така неординарна особистість, як Володимир Іванович Вернадський, є для нас і прийдешніх поколінь взірцем не лише наукового генію, аї великої любові, ніжності, турботи та людяності. Все викладене вище найкращий приклад цьому.

Список використаних джерел:

1. Буцька Н. М., Лотиш І. В. Пра-істини Платона і сучасність. Полтава: ТОВ АСМІ. 2015. 113 с.
2. В. І. Вернадський і Полтавщина: факти, документи, бібліографія / Уклад. Самородов В. М., Кигим С. Л. / Наук. ред. К. М. Ситник. Полтава: Полтавський літератор. 2008. 260 с.
3. Володимир Іванович Вернадський. Листування з українськими вченими. Кн. 2: Листування: Д – Я. Ч. 1: Д – Н; уклад.: О. С. Онищенко, В. Ю. Афіані, Л. А. Дубровіна та ін. Київ. 2012. 742 с.
4. Рясний А. «Я вас кохаю, Наталю...». Полтавський вісник. 1994. 7 січня. С. 5.
5. Хроніка–2000. Український культурологічний альманах. Вип. 57–58. Київ. 2004. 823 с.

СТІЙКІ ОРГАНІЧНІ РЕЧОВИНИ ЯК ВАЖЛИВА ГРУПА ОРГАНІЧНИХ ЗАБРУДНЮВАЧІВ

Харченко Н.В.

*Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка*

Органічні забруднювачі – це сполуки, які зустрічаються у навколишньому середовищі з природних (наприклад, поліциклічні ароматичні вуглеводні) чи антропогенних джерел (наприклад, полібромовані дифенілові ефіри). Органічні забруднювачі почали викликати серйозне занепокоєння у 1960-х роках, коли стало очевидним несприятливий вплив хлорорганічних пестицидів. Численні органічні сполуки з широким спектром молекулярних структур та властивостей були викинуті у довкілля з антропогенних джерел. Вони зазвичай є рідинами або тверді речовини. Їхня тенденція розчинятися в ліпідах надає їм їх біоаккумулятивних властивостей, тенденцію до накопичення у відкладах і ґрунтах, а також до біопосилання в